

יום העצמאות בגן – ניסוי חינוכי

צוות הגיל הרך*

מבוא

אחת הבעיות המעסיקה את צוות הגיל הרך במכללת "אפרתה" היא – כיצד להכשיר את הסטודנטיות לגלות רגישות לרמת התפתחותו של הילד ולצרכיו, ובהתאם לכך לפתח תוכני לימוד. מחקרים אחרונים מראים שרכי הוראה המותאמות לרמת התפתחות הילדים (Developmentally Appropriate Practice, בקיצור D.A.P.) מקדמות את הילדים ותורמות לפיתוח דרכי למידתם.¹

מבין עקרונות ה-DAP ראוי לציין את העקרונות הבאים.

1. ילדים צריכים להיות שותפים פעילים בתהליך הלמידה. העיסוק בחומרים קונקרטיים תורם להבנה טובה יותר.
 2. ילדים לומדים מחוויות משמעותיות המבוססות על מאגר התנסויותיהם.
 3. פעילות למידה כגון: חקר ופתרון בעיות הן חוויות למידה מומלצות.
- יש נושאים שהמסגרת החינוכית מחייבת ללמוד אותם, כגון אלו הקשורים לחגים ולמעגל השנה. נושאים אלה כוללים רקע היסטורי המבוסס על תפישת מושג הזמן. רוב הפסיכולוגים מסכימים שלמרות השימוש של ילדים במונחים של זמן כגון: "היום", "אתמול", "מחר", "אחר כך", תפיסת הזמן אצלם נותרת מעורפלת.
- יום העצמאות מהווה דוגמה ייחודית מבין החגים. חג זה הוא חג חדש, שחלק מהרקע ההיסטורי אינו רחוק בזמן, עדיין חיים סבים וסבתות של הילדים שזוכרים את המאורעות של קום המדינה. סיפוריהם של אלו עושה חלק זה של ההיסטוריה קרוב יותר ונגיש יותר. אך עדיין נותר גם חלק היסטורי רחוק – הכוונה למושגים בסיסיים הקשורים בחג כמו: זכותנו על הארץ והבטחת ה' את ארץ ישראל לאבות.
- במסגרת הניסוי בחר צוות הגיל הרך בנושא יום העצמאות כדוגמה לנושא שיש בו רקע

* ד"ר רחל ברודי, מרים כנר, אורה זיוניץ, הינדי כהן, אביגיל פרידמן.

1. Vanderwilt, J. and Monroe V. "Successfully Moving Toward DAP", *Young Children*, July 1998.

היסטורי, שכולל מושגי זמן מגוונים, ושסמליו כגון דגל, הימנון, תפילה לשלום המדינה, הבטחת ה' לאבות, מבטאים רעיונות מופשטים. ניסיונו ללמד ולעסוק בנושא יום העצמאות בדרכים המותאמות להתפתחות הילד.

כנושא לימודי הוחלט לפתח את 'זכותנו לחיות בא"י בתוקף הבטחת ה' לאבותינו'. זהו נושא המהווה דוגמה לטיפול בנושא ההיסטורי גם מצד ההיבט הערכי והרתי. כנגנים נהוג לדבר על נושא זה בקולקטיב, בשיחה ובסיפור². אנחנו הצענו דרכים המשתפות והמפעילות את הילדים על פי העקרונות של DAP.

המטרות:

עיסוקנו בנושא במסגרת הכשרת גננות ומורות לגיל הרך במכללת אפרתה התמקד במטרות הבאות:

1. להביא למודעות הסטודנטיות את הצורך בהתאמה בין רמת התפתחות הילד לתוכן הנלמד.
2. להכשיר את הסטודנטיות לפתח יחידות לימוד לקבוצה קטנה, בהתחשב בצורכי הילד וברמת התפתחותו.

הצענו מערך פעילות לקבוצה קטנה שהסטודנטיות התבקשו להפעיל בגן האימונים. המערך כלל נושאים המוכרים לילד וקרובים לעולמו, וכן תכנים שנלמדו בגן, כגון: זיהוי מקומות מוכרים לילדים בא"י, יצירת קשר בין מקומות שזכרו בסיפורי תורה לבין מקומות מוכרים בימינו. אחד האמצעים שהוצעו היה שימוש במפת א"י בשילוב מדבקות צבעוניות. המפה והמדבקות נועדו לסמן באופן חזותי את המקום. מדבקה בצבע אחד ציינה מקומות המוכרים לילדים בארץ כיום, ומדבקה אחרת ציינה מקומות שהילדים מכירים מסיפורי תורה. (ראה נספח 1). בסיום הפעילות קראה הסטודנטית בפני הילדים פסוקים מהחומש המזכירים את הבטחת ה' לאבות. אמנם יש מחנכים הטוענים שהמפה מופשטת מדי לילדי גיל הרך, אך מנסיונו מצאנו שיש ילדים רבים המכירים את המפה והיכולים לזהות בה מקומות. השימוש במפה נועד כאמצעי המחשה ולא נועד ללמוד או לבדוק כישורי מפה לכשעצמם.

מהלך הניסוי

במחקר השתתפו 25 סטודנטיות ממסלול הגיל הרך שנה ב' ו-14 כיתות גן. בכל כיתה גן בחרה הסטודנטית 6 ילדים שהשתתפו בלימוד היחידה. הפעילות ארכה 10-20 דקות. בקורס הדידקטיקה במכללה התקיימה שיחה מקדימה בהוראת הנושא "זכותנו לארץ – הבטחת ה' לאבות". הסטודנטיות ניתחו את המערך על היבטיו השונים ובדקו את הרציונל בהכנתו. בשיחה הביעו חלק מהסטודנטיות חשש משימוש במפה. הן לא האמינו שילדי הגן יתמצאו במפה וחשבו שהילדים יתקשו להבין אותה.

2. ראה ניסים רות, בשבילי הגן, חלק ב', משרד החינוך, תשנ"ב.

כל סטודנטית בשנה ב' לימדה את היחידה בקבוצה קטנה כגן האימונים שלה. היא עשתה זאת כפי שתוכנן, כולל שימוש במפה. לאחר הפעילות כתבה כל סטודנטית דו"ח משוב על הפעילות, ולאחר מכן התקיימה שיחה משוב וסיכום – במסגרת קורס הדידקטיקה.

כלי הניסוי:

כלי המחקר היה דף עיבוד דו"חות המשוב של הסטודנטיות. המשוב כלל מספר פריטים (נספח מס' 2).

1. שלבי הפעולה – תיאור מהלך הפעילות על פי השלבים כדלקמן:

- I הסטודנטית תבקש מהילדים לספר היכן הם גרים.
 - II הסטודנטית תבקש מהילדים לספר על מקומות נוספים המוכרים להם.
 - III הסטודנטית תבקש מהילדים להזכיר מקומות מסיפורי תורה שסופרו בגן.
 - IV הסטודנטית תברוק את מידת התובנה של הילד כאשר לקשר בין המקומות שגרים בהם היום ומקומות שחיו בהם אבותינו.
 - V הסטודנטית תסכם את הפעילות בקריאת פסוקים מהחומש, שיש בהם 'הבטחת ה' לאבות'.
2. תגובה רגשית – נברקו תגובות הסטודנטיות לאחר הפעילות. מה למדה מהניסיון והאם קרו דברים בלתי צפויים.
 3. הערכת יכולת הילדים – נערך דיון האם הכירה הסטודנטית את יכולת הילד, ומה היו הציפיות של הסטודנטית לגבי יכולת הילד: להביע את הקשר בין עבר והווה, להבין מושג היסטורי, להבין מפה, לזכור את התכנים של סיפורי התורה שסופרו בגן.
 4. המלצות – הסטודנטית נתבקשה להציע מסקנות, ולחוות דעתה האם היא ממליצה לפעול בגישה זו של DAP.

ממצאים ודיון

בדקנו כמה מהסטודנטיות ביצעו את המשימות. מתוצאות המחקר מתברר שאחוז הסטודנטיות שביצעו את שלושת השלבים הראשונים ביחידת הלימוד היה גבוה מאוד. שלב ראשון – למשימה 'היכן הילד גר' התייחסו 96% מהסטודנטיות. שלב שני – למשימה 'אלו מקומות מוכרים לילד בארץ' התייחסו 100% מהסטודנטיות. שלב שלישי – למשימה 'אלו מקומות זוכר הילד מסיפורי תורה' התייחסו 96%. נראה שלסטודנטיות היה קל לבצע את שלושת השלבים הראשונים כיון שהן שאלו את הילדים שאלות בנושא הכולל מושגים המוכרים לילדים מהווי חייהם. דבר זה תואם את העקרונות של DAP. שלב חמישי – המשימה 'לסכם ולקרא פסוקים' בוצעה ע"י 81% מהסטודנטיות, תוצאה זו נמוכה יחסית מהשלבים הראשונים. הסטודנטיות נדרשו לסכם את הפעילות שנערכה עם

הילדים, וזו הייתה פעולה הרושת אינטגרציה של הנלמד והתלוייה ביוזמתן ובשיקול דעתן.

שלב רביעי — המשימה לברוק את התובנה של הילד באשר להבנתו את הקשר בין המקומות במקרא ובימינו. במשימה זו נמצא אחוז הביצוע הנמוך מכולם, רק 23% מהסטודנטיות ביצעו אותו. שלב זה דרש מהסטודנטיות להתייחס לאופרציות חשיבתיות כמו השוואה, חשיבה אינדוקטיבית והסקת מסקנות. תהליכים אלו דורשים מהילד יכולת הפשטה במושגי זמן, דבר שנצפה מראש כמשימה קשה. נראה שהסטודנטיות הכירו בקושי זה ולכן רובן פסחו עליו.

בריקת התגובה הרגשית אצל הסטודנטית העלתה ש'התלהבות' הייתה התגובה הרגשית הנפוצה ביותר — 46%. לעומתן 35% מהסטודנטיות טענו שנתקלו בקשיים כגון: עיתוי העברת הפעילות וחוסר ענין של הילדים. יש לציין שחלק מהגנים היו גני טרום חובה והפעילות נעשתה עם ילדים צעירים בני 3-4. אחוז קטן יותר — 15% מהסטודנטיות הביעו אכזבה בידע של הילדים.

באשר להערכת יכולת הילדים לגבי הבנת מפה ולגבי הבנת מושג היסטורי, התקבלו 19 הערות הערכה. מתוכן ציינו 52% בסיפוק, שהילדים התמצאו והתלהבו מהשימוש במפה, 10% העריכו בתמיהה את הידע הכללי של הילדים (היכרות עם ארצות הגובלות עם ישראל, הכרת מקומות בחו"ל, מפה דומה לגלובוס וכו') 5% ציינו שהילדים הבינו את הקשר בין המקומות המקראיים לבין אלה בימינו, ו-5% ציינו שהילדים הבינו מושגי זמן.

כל הסטודנטיות הגישו דוחות, וכולן ביצעו לפחות 4 משימות. מתוכן טענו 73% שהן ממליצות על גישה זו המשתפת את הילדים בצורה פעילה.

לאחר הפעילות נתבקשו הילדים לצייר את 'מפת ארץ ישראל', או למלא שמות מקומות במפה ששורטטה על ידי הגננת. ראה דוגמאות לשני ציורים כאלה בנספח 3.

היו ילדים שהתרכזו במפה של 'אז' — מסע האבות; והיו ילדים שציירו את יום העצמאות 'היום'. חלק מהילדים הצליחו לצייר את הקיום הכלליים של המפה לברם! חלק הצליחו למקם את האתרים של מסע האבות. מסקנתנו היא כי המפה 'מדברת' אל הילד! וכי היא מאפשרת לו ללמוד על העבר ולהביע את שמחתו על ההווה בדרכו האישית.

מסקנות

מהממצאים נראה שהסטודנטיות מבינות, כי בגיל הרך יש לקרב את התכנים הנלמדים לעולמו הקרוב של הילד. אולם לא נראה ניסיון אצל הסטודנטיות להתמודד עם תהליכים מופשטים. תוצאת השלב הרביעי במערך מחייבת את צוות הגיל הרך לתת את הדעת על הקושי של הסטודנטיות להבין מושגים הרחוקים מעולמו של הילד.

מוקדם מדי להסיק מסקנות מלאות לגבי לימוד יום העצמאות בגן, אך ברור מניסיון זה שצריך לסנן את הנושאים הנלמדים בגן וראוי לבחור בנושאים המתאימים לילדים. כללית, נראה שניתן לעסוק גם בנושאים מופשטים כגון: דגל, תפילה לשלום המדינה וכו' ולהתאימם

לילדים על פי עקרונות DAP. הדבר דורש מחשבה ותכנון. צוות הגיל הרך ממשיך בניסיון זה במסגרת הלימודים בקורס הדידקטיקה.

נספח 1

שיחה: בנושא יום העצמאות

יחידה: הבטחת ה' לעם ישראל על ארץ ישראל.

מקורות: ראה להלן.

אמצעי המחשה: מפת א"י.

מטרה כללית:

הילד יכיר את הבטחת ארץ ישראל לעם ישראל.

מטרות התנהגותיות:

הילד יספר על מקומות שהוא מכיר במדינת ישראל.

הילד יתן דוגמאות לאירועים ומצבים שהתקיימו אז ומתקיימים היום.

הילד יזהה מקומות שהוא מכיר במדינה כאותם מקומות שהובטחו לאבות ע"י ה'.

מבוא:

אחד הרעיונות הבסיסים שברצוננו להעביר לילדי הגן בקשר ליום העצמאות, הוא זכותנו לארץ המעוגן בהבטחת ה' לאבות.

כיוון המחשבה במערך זה הוא להתחיל מהמוכר לילד, מהקרוב אליו — זיהוי מקום מגוריו והמקומות שהוא מכיר בארץ. נזכיר לו את סיפורי האבות הקרובים אליו מהווי הגן, ואת סיפורי התורה המסופרים בגן. לבסוף נקשור את הרעיון המופשט 'הבטחת הארץ' לאותו מקום מוכר שהילד חי בו היום.

מבנה השיחה — הצעה למהלך

פתיחה:

1. מי יכול לספר לי היכן הוא גר?

לאחר שהילדים יספרו את הידוע להם (רחוב, שכונה, עיר) תסכם הסטודנטית במשפטים, כגון: אנחנו גרים בירושלים. הגן שלנו בירושלים. הגה יש לי פה מפה של ישראל, והנה ירושלים.

2. האם משהו מכיר עוד מקומות מחרץ לירושלים?

הילדים יצינו מקומות, ועל הסטודנטית לסמן את המקומות, במידת האפשר, על המפה.

3. עכשיו יש לי שאלה קשה. זוכרים שסיפרנו בתורה על אברהם, יצחק, ויעקב? האם מישהו זוכר מקומות שחיו בהם אברהם יצחק ויעקב? בואו נסמן את המקומות על המפה. (אם הילדים מתקשים לענות, יש מקום לרמוז להם או להזכיר להם מקומות כגון: קרית ארבע, בית אל, באר שבע וכו').

4. האם יש מקומות מאלה שהזכרתם עתה הכתובים בתורה?

5. הראו את כל המקומות שסומנו על המפה, ונסחו במשפט מסכם. המקומות שהאבות גרו בהם אז, והמקומות שאנחנו גרים בהם היום, נמצאים על אותה מפה של מדינת ישראל.

6. אז בואו וראו — יש לי פה חומש בראשית, אני מבקשת לקרוא לכם כמה פסוקים ממה שה' הבטיח לאבות. כאשר ה' הבטיח את הארץ, הוא התכוון לארץ ישראל שהם ישבו בה אז. וזו אותה ארץ שאנחנו נמצאים בה היום.

אנחנו גרים פה היום במדינת ישראל כי זה אותו מקום שה' הבטיח לנו.

דף המקורות

ההבטחה לאברהם

בראשית יב, ז:

"וירא ה' אל אברם ויאמר, לזרעך אתן את הארץ הזאת"

בראשית יג, יד-טו:

"שא-נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם, צפונה, ונגבה, וקדמה, וימה. כי את כל הארץ אשר אתה רואה, לך אתננה ולזרעך עד עולם."

בראשית יג, יז:

"קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה, כי לך אתננה."

ההבטחה ליצחק

בראשית כו, ג:

"גור בארץ הזאת, ואהיה עמך ואברכך, כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך."

ההבטחה ליעקב

בראשית כח, ד:

"ויתן לך את ברכת אברהם, לך ולזרעך אתך לרשתך, את ארץ מגוריך, אשר נתן אלוקים לאברהם."

* * *

הוראות לסטורנטית

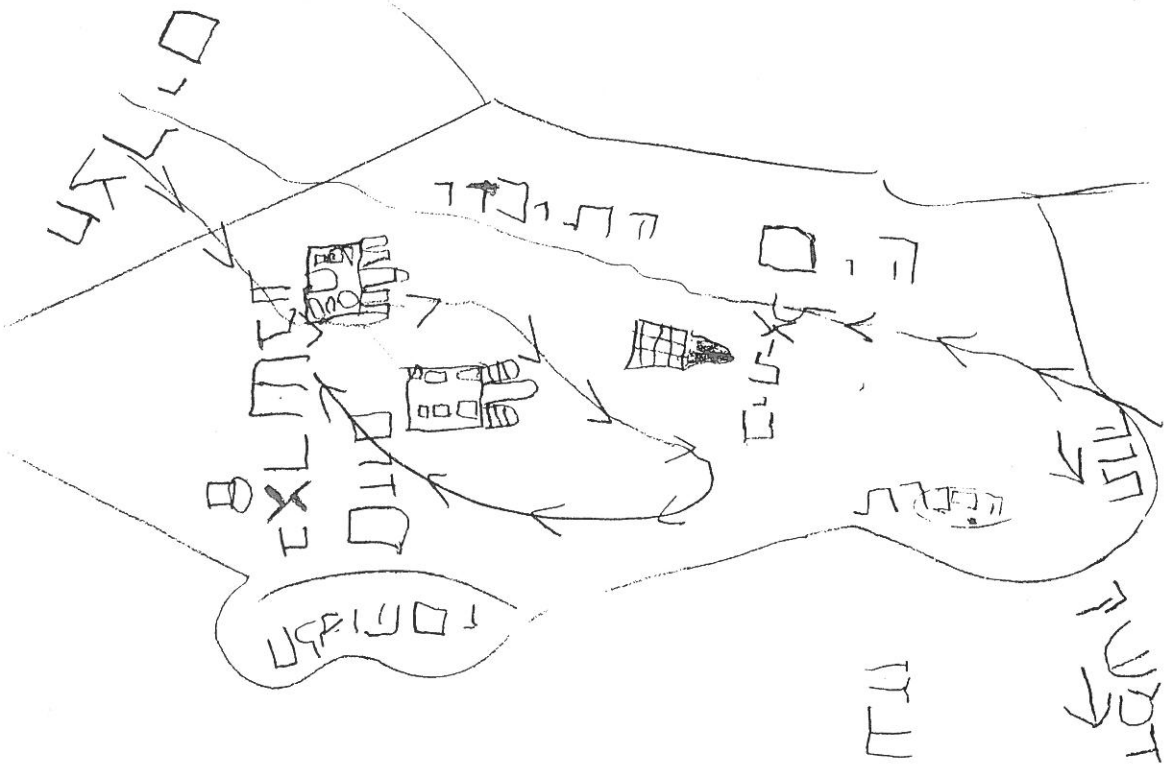
רצ"ב מערך פעילות לנושא: "ה' הבטיח את ארץ ישראל לעם ישראל". עלייך לערוך פעילות זו עם קבוצה קטנה בגן בתיאום עם הגננת.

לאחר ביצוע הפעילות:

1. רשמי תיאור אובייקטיבי של הפעילות כולל תיאור תגובות הילדים.
2. כתבי האם התרחשו דברים שלא ציפית להם? האם התעוררו קשיים?
3. סכמי מה למדת מניסיון זה.

בהצלחה !

נספח 3

נספח 2

דף עיבוד דוחות משוב של הסטודנטיות לאחר ביצוע הפעולה

שם	שלבי הפעולה				תגובה רגשיו			הערכת יכולת הילדים		המלצות					
	I	II	III	IV	V	אכזבה	התלהבות	קושי	אחר	להבין קשר בין או ועכשיו	להבין מפה	לזכור תוכן סיפור תורה	להבין מושג היסטורי	ממליצה על הגישה	אחר

צוות הגיל הרך

ציור 2

דעת
כהו

